

Περὶ δὲ τὸ 370 ἀποθανόντος τοῦ Εὐσεβίου, προεχειρίσθη διάδοχος αὐτοῦ. Καὶ οὕτω προελθὼν εἰς ἓν τῶν ὑπάτων ἀξιωματῶν τῆς ἐκκλησίας δὲν ὑπέστη μὲν τὰς ἀκροσφαλεῖς τῆς τύχης τροπὰς, δι' ἃς τοσοῦτον δραματικὴ ἀπέβη ἢ τοῦ Ἀθανασίου ἱστορία, ἀλλὰ προσφκειώθη τὴν εὐλάβειαν τῶν τε συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων δι' ἄρετῆς ἀναλλοιώτου καὶ δι' ἀξιεράστου τῆ ἀληθείας μεγαλοφυίας. Ὁ μέγας Βασίλειος ὑπῆρξεν ὁ ἀληθὴς τοῦ Εὐαγγελίου ἐπίσκοπος, ὁ πατὴρ τοῦ λαοῦ, ὁ φίλος τῶν δυστυχῶν, ἀδιάσειστος ἐν τῇ πίστει, ἀνεξάντλητος ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ. Αὐτὸς μὲν κατήντησε πένης· καί, ἐνῶ οἱ πλείστοι τῶν ἀρχιερέων τῆς ἐκκλησίας δὲν διέπρεπον πλέον ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἄρετῃ, αὐτὸς δὲν εἶχεν εἰμὴ ἓνα μόνον χιτῶνα καὶ δὲν ἔζη εἰμὴ ἀπὸ ἄρτου καὶ λαχάνων εὐτελῶν· ἀλλ' ἔδαπάνηθη θησαυροὺς εἰς καλλωπισμὸν τῆς Καισαρείας, οἰκοδομήσας πρὸς τοῖς ἄλλοις παρ' αὐτῇ πτωχοτροφεῖον καὶ νοσοκομεῖον, τὰ ὅποια ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ὀνομάζει «καινὴν πόλιν, τὸ τῆς εὐσεβείας ταμεῖον, τὸ κοινὸν τῶν ἐχόντων θησαύρισμα, εἰς ὃ τὰ περιττὰ τοῦ πλούτου, ἤδη δὲ καὶ τὰ ἀναγκαῖα ταῖς ἐκείνου παραινέσεσιν ἀποτίθεται . . . ἐν ᾧ νόσος φιλοσοφεῖται, καὶ συμφορὰ μακαρίζεται, καὶ τὸ συμπαθὲς δοκιμάζεται».

Αἱ δὲ φιλόανθρωποι καὶ ἡμεροὶ αὐταὶ ἀρεταὶ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας συνεπιβάζοντο παρ' αὐτῷ μετὰ παραδόξου πολλὰκις τόλμης καὶ γενναιοφροσύνης. Τῷ 372 ὁ ἀρειανὸς βασιλεὺς Οὐάλης παρήγγειλε τὸν ὑπαρχον Μόδεστον νὰ προσαγάγῃ διὰ πάσης ἀπειλῆς τὸν Βασίλειον εἰς τὴν μετὰ τῶν ἀρειανῶν κοινωνίαν. Ὅθεν ὁ ὑπαρχος καλέσας τὸν ἐπίσκοπον «πῶς, εἶπεν αὐτῷ, τολμᾶς σὺ μόνος ν' ἀνθίστασαι εἰς τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα;» Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Βασιλείου τί ἐννοεῖ ταῦτα λέγων ἀπεκρίθη ὁ Μόδεστος· «σὺ μόνος ἀποποιεῖσαι ν' ἀκολουθήσῃς τὸ δόγμα τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπερ ἠσπάσθησαν ἤδη πάντες οἱ λοιποί». Εἰς ταῦτα ἀπήντησεν ὁ θεὸς ἀνήρ· «αὐτὸς ὢν κτίσμα Θεοῦ ἢ Θεὸς κατὰ χάριν οὐδὲν οὐδέποτε θέλω προσκυνῆσαι κτίσμα, οὐδὲ αὐτὸν τὸν ὑπαρχον». Τότε ἀναπηδήσας οὗτος ὑπ' ὀργῆς «πῶς, ἀνέκραξε, δὲν φοβεῖσαι τὴν δύναμιν ταύτην;» «Καὶ διατί, ἀπεκρίθη ὁ Βασίλειος, νὰ τὴν φοβηθῶ; τί ἡμπορεῖ νὰ μὲ κάμῃ;» «Ἐν ἓκ τῶν πολλῶν ὅσα κεῖνται εἰς τὴν ἐξουσίαν μου», ὑπέλαβεν ὁ ὑπαρχος. Καὶ τίνα εἰσὶ ταῦτα; ἠρώτησεν ὁ ἐπίσκοπος. «Ἐξορία, βάσανος, θάνατος», ἀπήντησεν ὁ Μόδεστος. «Ἄλλο τίποτε ἀπειλήσέ με», παρετήρησεν ὁ Βασίλειος· «διότι ἐξ ὅλων ὅσα εἶπας δὲν φοβοῦμαι τίποτε. Περὶ δημεύσεως δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀνησυχῆσῃ ἄνθρωπος μὴ ἔχων εἰμὴ δύο τετραμμένα ἱμάτια καὶ τίνα βιβλία· ἐξορίαν δὲν δύναμε νὰ πάθω διότι, ὅπουδήποτε τῆς γῆς λογιζομαι ὁδοιπὸρος ἀπατρις· βάσανοι δὲν δύνανται νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς σῶμα ἀσθενές, τὸ ὅποσον θέλει ἐκπνεύσει ἅμα μίαν μόνον λάβη πληγῆν· ὁ δὲ θάνατος θέλει πληρώσει ἀπάσας τὰς ἐπιθυμίας μου, διότι θέλει μὲ φέρει πρὸς τὸν Θεόν». Ἐκπλαγεὶς ἓκ τῶσάυτης παρρησίας ὁ ὑπαρχος ἀπεφάνητο· «τοιούτους τολμηροὺς λόγους οὐδεὶς οὐδέποτε ἐνώπιον ἐμοῦ, τοῦ Μοδέστου, ἐξέφραξεν». «Ἄλλ' ἴσως», παρετήρησεν ὁ Βασίλειος, «οὐδέποτε ἐνέτυχες ἐπισκόπῳ. Ἡμεῖς, προσέθηκεν, εἴμεθα καθ' ὅλα πρᾶοι καὶ ταπεινοί, οὐ μόνον πρὸς τὸν βασιλέα ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐλάχιστον τῶν ἀνθρώπων. Ἄμα ὅμως πρόκειται περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως, πῦρ καὶ ξίφος καὶ θῆρες καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες τρυφῆ μᾶλλον ἡμῖν εἰσιν ἢ κατάπληξις· ἀκουέτω ταῦτα καὶ βασιλεὺς». Ὅθεν ὑπαρχος καὶ βασιλεὺς ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλος νὰ ἐνδώσωσι καὶ νὰ ἀφήσωσι τὸν ἱερὸν ἄνδρα ἡσυχον. Τοῦτο δέ, ὅτι ὁ ἀρειανὸς Οὐάλης, καίτοι ἐκ διαλειμμάτων ἀπειλήσας τὰ ἔσχατα τὸν Βασίλειον, οὐδέποτε μέχρι τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀπειλῆς προέβη, εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἀνοχῆς μεθ' ἧς ἐπολιτεύθη πρὸς τοὺς ἑτεροδοξοῦντας.

Καὶ ἡ μὲν καρτερία καὶ γενναιότης ἦν ἔδειξεν ὁ ἱεράρχης Καισαρείας ἐν τῇ πάλῃ